

Javni televizijski servis u Bugarskoj na kraju analognog doba

Orlin Spassov

1. Izvršni sažetak

Analiza programa javnog televizijskog servisa i šire medijske scene na početku digitalizacije pokazuje nekoliko glavnih trendova. Bugarska ima relativno razvijenu medijsku industriju i prijenosnu mrežu. Zemaljskim analognim televizijskim emitovanjem je pokrivena gotovo cijela teritorija zemlje. Kablovska televizija je također razvijena i konkurentna zemaljskim emiterima. Iako je gledanost televizije u proteklih pet godina blago opala u apsolutnim relacijama, televizija je i dalje najpopularniji medij. Više kablovskih TV-emitera počelo je nuditi digitalne usluge, što ukazuje na potražnju za takvim uslugama.

Međutim, uprkos ovakvom razvoju, nacionalna strategija digitalizacije tek treba biti izrađena i usvojena. Iako je usklađen sa standardima Evropske unije, regulatorni okvir često pati od nedovoljne usklađenosti konkretnih zakonskih odredbi i usklađenosti u aktivnostima različitih institucija koje se bave licenciranjem i registracijom emitera. Problemi buduće digitalizacije se često politizuju, odnosno dovode do sukoba između različitih medijskih lobija s različitim interesima.

U ovakvom kontekstu, nacionalni javni TV-servis/telekomunikacijski operater *Bugarska nacionalna televizija (BNT)* suočava se s više tehničkih i programskih problema. Opterećen konstantnim nedostatkom sredstava, *BNT* je počeo ponovo opremiti pojedine studije i mobilna TV-postrojenja. Programi *BNT-a* također pate od nedostatka finansijskih sredstava. *BNT* proizvodi veći broj programskih sati od onoga za koji dobija sredstava od države. Razlika se samo djelimično pokriva od prihoda od oglašavanja. Ipak, *BNT* pokušava proizvesti više sadržaja i istovremeno uštedjeti. To je glavna prepreka u programskom razvoju javnog TV-servisa i njegovom pokušaju da parira dominantnoj komercijalizaciji tržišta.

Uprkos ovim teškoćama, *BNT* sada pruža više interaktivnih mogućnosti za gledanje pojedinih emisija i svih informativnih programa na svoj inernet stranici, čime je napravio prve korake ka digitalnom dobu. Sve u svemu, međutim, proces digitalizacije kasni. *BNT* se suočava s ozbiljnom konkurencijom u vidu komercijalnih TV-emitera, mobilnih provajdera sadržaja i interneta. Na nivou državnih institucija postoji nerazumijevanje dometa i filozofije digitalne revolucije koja publici daje novu, mnogo aktivniju ulogu i stoga ima važnu društvenu dimenziju.

2. Uvod

Na pragu digitalizacije, javni TV-servis u Bugarskoj suočen je s izborom: ili da se brzo reformiše, koristeći novu tehnologiju, ili da prenese analogne boljke u novo doba. Te boljke su poznate: politizacija rada javnog servisa i regulatornih tijela, nedovoljna nezavisnost od države, te hronični nedostatak sredstava za opremu i programe. Danas digitalizacija pruža mogućnost revolucioniziranja televizije. Hoće li ova revolucija poboljšati ukupno stanje i rad javnog TV-servisa ili će ostati samo tehnološka – zavisi od državne politike digitalizacije.

Zapravo, i sam termin “digitalizacija” je već odavno izgubio svoje “sveto” značenje. Internet i računarska tehnologija su digitalizaciju učinili ako ne banalnom, onda barem nečim što se uzima zdravo za gotovo. U

ovom kontekstu, riječi "internet" i "televizija" se već ne razlikuju mnogo po značenju. Štaviše, sve se više koriste u kolokaciji, kao ustaljeni slijed riječi. Internet televizije se, u nedostatku bilo kakve regulacije, sada pokreću i u Bugarskoj. Gledanje TV-sadržaja online je moguće već nekoliko godina. Globalni fenomeni, kao što je YouTube, ukazuju na to da je vrijeme da gledaoci napuste pasivnu ulogu koju im daje televizijski prijemnik. Danas ovaj elektronski predmet sve više zamjenjuje računarski ekran, čak i ekran nove generacije mobilnih telefona. Neki teoretičari čak predskazuju kraj televizije onakve kakvu poznajemo.

U ovoj situaciji, mnogi bi očekivali da uloga nacionalnog javnog televizijskog servisa *BNT-a* bude uloga bika u prodavnici porcelana. Čvrsto utemeljen u periodu prije 1989. godine, nakon prodora demokratije, *BNT* je dugo smatran za opasnog mamuta koji stoji na putu privatnog medijskog poduzetništva. Ali, kada je komercijalizacija nadvladala, prijeteći samom kvalitetu TV-programa, situacija se obrnula. Sada se *BNT* nerijetko posmatra iz suprotne perspektive: kao televizija, privilegovana po definiciji, koja mora biti pošteđena, ukoliko je moguće, svih komercijalnih nasrtaja. Oklijevanjem da otvore *BNT* prema tržištu (u smislu sadržaja i oglašavanja) i odbijanjem da osiguraju adekvatna finansijska sredstva od države, vlade nakon 1989. godine snose najveću krivicu za oslabljenu ulogu *BNT-a*, iako su istovremeno stekle veću kontrolu nad njim.

U općem kontekstu u kome se danas razvija televizija u Bugarskoj dominira priliv stranog kapitala. U Bugarskoj sada djeluje nekoliko medijskih divova, kao što je News Corporation. News Corporation posjeduje ne samo 100 posto vodeće privatne zemaljske nacionalne televizije (*bTV*), već i nekoliko kablovskih programa (*Fox Life*, *Fox Crime*) i radiostanica (mreža *Radio NJoy*, *Classic FM* i *Jazz FM*). Osim toga, on je ključni akter i na tržištu oglašavanja. Apace Media Group iz Ujedinjenog Kraljevstva posjeduje televiziju *MM* i *Diema Vision* (firmu koja upravlja kablovskim TV-kanalima *Diema+*, *Diema 2*, *Diema Family* i *Diema Extra*). Na bugarskom tržištu djeluje i SBS Broadcasting Group. Ovakve tendencije su tipične i za druge medije. Nerijetko postoji opasnost monopolizacije određenih kategorija, uključujući oglašavanje. Sve u svemu, tržište prolazi kroz proces konsolidacije i prestrukturiranja.

Ključno pitanje koje se danas postavlja je kako zadržati prioritete javnog interesa, a istovremeno zaštititi tržišni pluralizam. Odgovor može dati digitalizacija, čak i ako se shvati samo kao tehnički proces. To je stoga što digitalizacija automatski obećava pluralizam: frekvencija, programa, komunikacije s publikom, interaktivnih opcija.

Da bismo analizirali šanse javnog televizijskog servisa u Bugarskoj u kontekstu digitalizacije, ispitat ćemo, redom, ukupnu spremnost medija da pređu na novu tehnologiju, spremnost zakonske regulative i regulatornih vlasti, te, konačno, spremnost *BNT-a* da uđe u digitalno doba. Nakon izvlačenja zaključaka, ponudit ćemo određene preporuke.

3. Televizija u kontekstu

Televizijska industrija u Bugarskoj ima veoma razvijenu strukturu. Bugarska trenutno ima čak 203 licencirana TV-programa. Ovako veliki broj programa je posljedica tri faktora. Prvi faktor je sve veći interes poslovne zajednice (domaće i strane) za investiranje u medijsku sferu, drugi je nepostojanje dovoljno visokih kriterija u postupku licenciranja, a treći je strah Vlade od ometanja liberalizacije tržišta.

Od svih licenciranih TV-programa samo sedam emituju zemaljski emiteri, a 196 kablovski i satelitski. Sedamnaest emituju javni servisi, a 186 komercijalne stanice. Osim tri ključna aktera (*bTV*, *televizija Nova* i *BNT*), ostali licencirani javni servisi su mali mediji (regionalni i lokalni), uglavnom općeg karaktera. Očito

je da broj komercijalnih emitera uveliko nadmašuje broj javnih servisa. To je jedna od posljedica liberalizacije tržišta.

Od 196 kablovskih i satelitskih TV-programa, 81 je specijalizovan (uglavnom filmski i muzički programi), dok su ostali općeg karaktera. Svih sedam TV-programa koji se emituju preko zemaljskih odašiljača su općeg karaktera. Tri imaju dozvole za nacionalnu pokrivenost: *Kanal 1 Bugarske nacionalne televizije (BNT)*, *bTV* (u vlasništvu News Corporation) i *televizija Nova* (u vlasništvu grčke Antenna Group). *bTV* i *televizija Nova* su dvije vodeće privatne komercijalne televizijske stanice, dok *BNT* zauzima treće mjesto na tržištu. Ostale četiri su regionalni programi *BNT-a* u Varni, Ruseu, Plovdivu i Blagojevgradu. Sve u svemu, televizijsko tržište je veoma usitnjeno i ima više aspekata. Ova tendencija je stabilna, čime se postavlja obrazac za raznolikost i na digitalnoj sceni.

Ukupno 76 TV-programa koji se emituju kablovski ili satelitski ima nacionalnu pokrivenost. Dvadeset dva su općeg karaktera, a 54 su specijalizovana; 71 se emituje na komercijalnim stanicama, a pet na javnim servisima. Broj lokalnih i regionalnih programa koji se emituju kablovski ili satelitski je 107. Osamdeset njih su općeg karaktera, a 27 su specijalizovani; 98 se emituje na komercijalnim stanicama, a devet na javnim servisima.¹

Kablovska infrastruktura je razvijena. Bugarska je krajem 2005. godine imala 2.512 kablovskih TV mreža.² U prvom tromjesečju 2007. godine kablovski i regionalni zemaljski TV-programi su imali udio gledalaca od 54 posto, ili 12 posto više nego u istom periodu 2006. godine.³ U prvoj polovini 2006. godine ukupno 65 posto svih domaćinstava je imalo kablovsku televiziju.⁴ Dok je kablovska raširenost u najmanjim naseljima (selima) 38 posto, njen prosjek u manjim gradovima iznosi 66 posto, a u najvećim bugarskim gradovima je znatno veća: naprimjer, 83 posto u Plevenu, 83 posto u Blagojevgradu, 82 posto u Burgasu, 79 posto u Plovdivu i 75 posto u Ruseu.⁵

Ukupno 98 posto svih bugarskih domaćinstava ima televiziju.⁶ Kablovska televizija je 2006. godine pokrivala 65 posto domaćinstava, a digitalna kablovska televizija 0,80 posto.⁷ Udio domaćinstava koji televizijski program primaju putem satelitskih mreža je iznosio 8,5 posto.⁸

Tržište digitalnih mreža i usluga mobilne telefonije također je ubrzano raslo proteklih godina. U Bugarskoj postoje četiri operatera mobilne telefonije: M-Tel, GloBul, RTK OOD (prvi operater mobilne telefonije u Bugarskoj, sada sa zanemarljivim udjelom na tržištu) i vivatel (posljednji operater, osnovan 2005. godine). Svi su u stranom vlasništvu. Broj pretplatnika tri vodeća mobilna operatera iznosi 4,4 miliona (M-Tel, april 2007), 3,3 miliona (GloBul, decembar 2006) i 700.000 (vivatel, decembar 2006). Početkom 2007. godine, raširenost mobilnih usluga je iznosila gotovo 105 posto, dostigavši nivo zasićenja. Očekuje se da će broj pretplatnika 3G (treće generacije mobilne telefonije) do kraja 2007. godine narasti na 70.000. Među uslugama koje se trenutno pružaju su videoportal, real-time televizija, vijesti i vremenska prognoza.⁹ Iako je interes za ove usluge zasad razmjerno mali, one imaju ogroman razvojni potencijal. U budućnosti će

¹ Izvještaj CEM-a za 2006. godinu, Sofija.

² SAITS, Plan uvođenja zemaljskog digitalnog televizijskog emitovanja (DVB-T-a) u Bugarskoj, mart 2007, dodatak 5.

³ Testiranje tržišta, citirano u sedmičnom listu *Capital*, 20. april 2007.

⁴ Vidjeti SAITC, <http://www.daits.government.bg/projects.php?scID=3> (26.8.2007).

⁵ Izvještaj CEM-a za 2006. godinu, Sofija, str. 160.

⁶ Nacionalni zavod za statistiku, vidjeti: http://www.nsi.bg/IKT/IT_HH2006.htm (30.8.2007).

⁷ Izvještaj E-Bugarska 2006, Fond ARC, Sofija, str. 18.

⁸ Nacionalni zavod za statistiku, vidjeti: http://www.nsi.bg/IKT/IT_HH2006.htm (28.8.2007).

⁹ Business Monitor International citiran u dnevnom listu *Dnevnik*, 9. april 2007.

mobilni telefoni ne samo aktivnije uključivati televizijski prijem, već će predstavljati i direktnu konkurenciju televizijskim emiterima (komercijalnim i javnim servisima) u pružanju digitalnih usluga.

Broj zemaljskih telefonskih linija je u padu. Ukupno 72,9 posto svih domaćinstava je 2006. godine imalo zemaljsku liniju, dok je 75,2 posto posjedovalo mobilni telefon.¹⁰ Znakovito je da je 2005. godine prihod od zemaljskih mreža i pružanja zemaljskih glasovnih usluga pao za 3 posto u nominalnom iznosu u ukupnom obimu tržišta za tu godinu.¹¹ Raširenost mobilne telefonije je 2001. godine iznosila 20 posto, 2003. godine 45 posto, a 2005. godine je već dostigla 80 posto. S druge strane, stepen zemaljske raširenosti je ravnomjerno opadao u istom periodu, smanjivši se sa oko 38 posto 2001. godine na, otprilike, 32 posto 2005. godine.¹² Do kraja 2008. godine 85 posto zemaljske mreže mora biti digitalizovano, u skladu s obavezama koje je Bugarska prihvatila po prijemu u EU.

Ukupno 85,4 posto korisnika mobilnih telefona koristi SMS, 19,3 posto koristi MMS, 15,7 posto koristi WAP/GPRS, 13,8 posto šalje i prima e-mail poruke (POP3, IMAP), dok 11,2 posto pristupa internetu koristeći preglednike JAVA/HTML.¹³

Digitalnu medijsku sliku u Bugarskoj uveliko određuje osnovna internet struktura. Među glavnim akterima na tržištu s najvećim udjelom u internet prometu, reklamiranju i prihodima su NetInfo, Dir.bg, Investor.bg, Economedia, Mail.bg, Web Media Group, Atol Media, Web Ground Group, Darik Web i MS Key Group. Mnogi od njih svoj uspjeh duguju činjenici da se razvijaju kao mediji, pružajući vijesti, besplatan e-mail, pristup finansijskim informacijama, sportske vijesti, platforme za sastanke i sadržaj o životnom stilu. Strani investitori proteklih godina pokazuju sve veći interes za ovaj sektor. Tipičan primjer je njemačka firma Handelsblatt, koja je postala značajan dioničar u Economediji. Slična je situacija i u firmama Orbitel i Spectrum Net. Jedini DSL provajder u Bugarskoj BTC u potpunosti je u stranom vlasništvu. Treba istaći da su internet provajderi i provajderi sadržaja, prema općem pravilu, različiti akteri na tržištu. Praktično, još uvijek nema ozbiljne konvergencije između ove dvije grupe. Od početka 2007. godine jača konsolidacija među internet provajderima. Posljedica toga je bolji kvalitet usluga i postepena stabilizacija tržišta nakon dugog perioda haosa i iscjepkanosti.

Godine 2006. gotovo četvrtina, odnosno 22,6 posto svih domaćinstava je posjedovalo računar (ovaj broj uključuje i vlasnike laptop i palmtop računara). Poređenja radi, 2004. godine je samo 15 posto domaćinstava imalo računar. Udio domaćinstava s pristupom internetu je 2004. godine iznosio 9,6 posto, da bi 2006. godine porastao na 17 posto.¹⁴ Godine 2006. 50,1 posto domaćinstava je bilo priključeno na internet putem kablovskog modema, LAN-a ili bežične tehnologije, 25,3 posto putem dial-up modema ili ISDN-a, a 10 posto putem DSL-a. Treba istaći da je 28,9 posto domaćinstava priključenih na internet imalo pristup Webu putem 2G ili 3G mobilnih telefona.¹⁵

Vratimo se televiziji, zemaljsko analogno televizijsko emitovanje je razvijeno i pokriva, praktično, čitavu teritoriju Bugarske putem tri zemaljska nacionalna programa. Uprkos tome, zbog dominacije kablovskih mreža, praktično se manje od 30 posto stanovništva odlučuje za prijem televizijskog programa koje emituju

¹⁰ Nacionalni zavod za statistiku, vidjeti: http://www.nsi.bg/IKT/IT_HH2006.htm (20.8.2007).

¹¹ Stanje na bugarskom tržištu telekomunikacija, Izvještaj CRC-a za 2006. godinu, Sofija, str. 16.

¹² Stanje na bugarskom tržištu telekomunikacija, Izvještaj CRC-a za 2006. godinu, Sofija, str. 17.

¹³ Izvještaj E-Bugarska 2006, Fond ARC, Sofija, str. 26.

¹⁴ Nacionalni zavod za statistiku, vidjeti: http://www.nsi.bg/IKT/IT_HH2006.htm (15.8.2007).

¹⁵ Nacionalni zavod za statistiku, vidjeti: http://www.nsi.bg/IKT/IT_HH2006.htm (31.8.2007).

zemaljski emiteri (iako istovremeno s kablovskim programima), a oko 10 posto koristi samo programe koje emituje zemaljski emiter.¹⁶

Uprkos tome, prednosti budućeg DVB-T-a čine razvoj ove platforme u Bugarskoj u potpunosti vrijednom truda. Pored toga, uvođenje DVB-T-a će ojačati konkurenciju s kablovskom i satelitskom televizijom. Plan je da se postepeno ugase analogni odašiljači i od 2008. godine pokrenu prve digitalne multipleks platforme. Ovaj proces treba biti završen do 2012. godine. Važan aspekt toga je opskrba stanovništva potrebnom opremom (DVB-T i DVB-H, DVB-S+DVB-T, DVB-C+DVB-T) po razumnim cijenama. Ona će za pripadnike određenih ugroženih grupa u društvu biti dostupna po sniženim cijenama. Očekuje se da će cijena jeftinijeg uređaja iznositi manje od 100 bugarskih leva (BGN) – oko 50 eura.¹⁷

Trenutno se zemaljska digitalna televizija emituje samo na području grada Sofije, na osnovu dozvole dodijeljene Bugarskom telekomunikacijskom preduzeću (BTC AD) 2004. godine (tj. prije privatizacije firme, koja je 2005. godine prešla u 100-postotno privatno vlasništvo) i ograničena je na *BNT-ov Kanal 1*.

Broj televizijskih gledalaca u Bugarskoj je u blagom padu u posljednjih nekoliko godina. Ovo se odnosi na gledanost sve tri zemaljske nacionalne televizije. Njihov ukupan udio publike je pao sa 72,4 posto 2003. godine na 71,3 posto 2004. godine i 68,5 posto 2005. godine.¹⁸ Godine 2006. je 97,8 posto svih građana Bugarske gledalo televiziju. Više od 80 posto gledalaca su se izjašnjavali kao Bugari i pravoslavni hrišćani. Kablovsku televiziju je gledalo 61 posto etničkih Bugara, 28 posto bugarskih Turaka i 33 posto Roma. Skoro polovina publike, tj. 47,6 posto, gledala je televiziju u prosjeku dva do četiri sata dnevno, 18,5 posto četiri do šest sati, a 8,1 posto više od šest sati. Posljednja grupa se sastoji uglavnom od gledalaca starosti preko 70 godina, penzionera i nezaposlenih.¹⁹ Devedeset osam posto ispitanika je gledalo bugarske kanale, a 37 posto strane.²⁰

Najcjenjeniji programski žanrovi su igrani filmovi, zatim šou-programi, te međunarodne i domaće vijesti.²¹ Prema analizi Vijeća za elektronske medije (CEM), "gledanost televizije je u padu među mladim i radno aktivnim gledaocima. Razlog je konkurencija pojedinih alternativnih medija, kao što su internet, časopisi, igre, muzika."²²

Tržišni udio dva najjača aktera u sektoru javnih servisa i u komercijalnom sektoru, *BNT-ovog Kanala 1* i *bTV-a*, u korist je komercijalnog emitera. Gledanost vodećeg bugarskog javnog TV-servisa, *BNT-ovog Kanala 1*, u padu je u svim vremenskim periodima. Od januara do marta 2007. godine, tržišni udio *BNT-a* je iznosio 11,43 posto, nasuprot 38,12 posto *bTV-a* i 17,70 posto *Nove*.²³ Pad pretežno dolazi od mladih gledalaca, pri čemu udio *Kanala 1* raste samo u manjim gradovima. U cjelini, tržišni udio Kanala 1 je opao u protekle tri godine sa 25 posto 2004. godine na 23 posto 2005. godine i 19 posto 2006. godine.²⁴ U aprilu i maju 2007. godine među najgledanijim emisijama *BNT-a* su bili igrani filmovi (10,8 posto), vijesti (10,2 posto), fudbalske utakmice (8,8 posto), te emisije o aktuelnostima i političke emisije (7,1 posto).

¹⁶ SAITS, Plan uvođenja zemaljskog digitalnog TV-emitovanja (DVB-T-a) u Bugarskoj, mart 2007, Sofija, str. 7.

¹⁷ SAITS, Plan uvođenja zemaljskog digitalnog TV-emitovanja (DVB-T-a) u Bugarskoj, mart 2007.

¹⁸ Izvještaj CEM-a za 2006. godinu, Sofija, str. 156.

¹⁹ Izvještaj CEM-a za 2006. godinu, Sofija, str. 158.

²⁰ Izvještaj CEM-a za 2006. godinu, Sofija, str. 159.

²¹ Izvještaj CEM-a za 2006. godinu, Sofija, str. 158.

²² Izvještaj CEM-a za 2006. godinu, Sofija, str. 159.

²³ Testiranje tržišta, citirano u sedmičnom listu *Capital*, 20. april 2007.

²⁴ Izvještaj CEM-a za 2006. godinu, Sofija, str. 159.

Najpopularnije emisije u ovom periodu su bile specijalni izvještaji o toku izborne kampanje za Evropski parlament u Bugarskoj (s gledanošću od 11,7 posto i tržišnim udjelom od 32,6 posto).²⁵

Tabela 1. Tržišni udio tri vodeća nacionalna TV-emitera prema godini

	2003.	2004.	2005.	2006. ²⁶	2007. ²⁷
bTV	41%	39%	37%	36,5%	38,12%
Nova	7,8% ²⁸	8,4% ²⁹	13,8% ³⁰	21,4%	17,70%
BNT	25%	23%	19%	13,5%	11,43%

Izvori: Izvještaj CEM-a za 2006. godinu; GFK-ovo Istraživanje publike – Bugarska; Testiranje tržišta; Medijski svijet.³¹

Uprkos ukupnom blagom padu gledanosti televizije, ona je i dalje najpopularniji i najpristupačniji medij u Bugarskoj. Komunikacijsko okruženje je povoljno za otpočinjanje digitalizacije, s obzirom na to da je tehnološki kontekst razvijen, a postoji i potražnja publike. Jedan od indikatora za ovo je pojava kablovskih emitera koji nude digitalne televizijske usluge, čak i prije nego što je Bugarska izradila i finalizirala strategiju razvoja ovog sektora. I u ovom slučaju su evolucija tehnologije i stvarne medijske aktivnosti znatno pretekle razvoj adekvatnog regulatornog okvira. Naprimjer, nacionalni satelitski TV-kanal *MSAT* nudi osnovne i dodatne usluge, kao što je 100 digitalnih TV-programa, 30 digitalnih radioprograma, internet velike brzine do 2 Mbps, IP-telefonija do bugarskih brojeva, Pay TV (plaćeni filmski, sportski i erotski programi), PPV (plaćanje po gledanju filmova, fudbalskih utakmica iz engleske i španske Premier lige, sportski događaji na zahtjev), kao i 70 programa bez dekodera. Osnovni paket se može dobiti za mjesečnu cijenu od 17 bugarskih leva (oko 9 eura); uz zaključivanje dvogodišnje ugovora firma daje i besplatan digitalni dekoder.³² Također su popularni kablovski servisi “3-u-1”. Naprimjer, digitalna kablovska televizija ReTeCom od 2006. godine nudi pristup 151 digitalnom programu, 60 radioprograma i internetu velike brzine, s dodatnim opcijama pretplate na HBO, Cinemax i druge mreže.³³

Konačno, u kontekstu digitalizacije javni televizijski servis ima nekoliko ključnih konkurenata. Prvo, velike privatne TV-kanale u vlasništvu stranih investitora (naročito *bTV* i *televizija Nova*). Drugo, velike i male inovativne kablovske mreže koje objedinjuju različite digitalne usluge i koje su veoma fleksibilne na tržištu, često djelujući prije donošenja relevantnih posebnih zakona. Treće, nove 3G mreže operatera mobilne telefonije, koji agresivno pokušavaju povećati svoj tržišni udio ponudom ne samo usluga već i sadržaja. I četvrto, internet televiziju, koja je u posljednje dvije do tri godine sve popularnija u Bugarskoj.

²⁵ *BNT*, bilten 18/2007.

²⁶ Podaci za januar 2006.

²⁷ Podaci pokrivaju period januar–mart 2007.

²⁸ Podaci za januar 2006.

²⁹ Podaci za septembar 2004.

³⁰ Podaci za mart 2005.

³¹ Izvori: Izvještaj CEM-a za 2006. godinu, Sofija, str. 156; GFK-ovo istraživanje publike – Bugarska, citirano u dnevnom listu *Dnevnik*, 28. februar 2007, vidjeti:

<http://dnevnik.bg/show/index.php?storyid=315240> (30.8.2007); Testiranje tržišta, citirano u sedmičnom listu *Capital*, 20. april 2007; Medijski svijet [Mediya Svyat] (januar 2003, septembar 2004, mart 2005), Dodatak “Televizija”, str. 4.

³² Vidjeti MSAT Cable: <http://www.msatcable.com/> (31.8.2007).

³³ Vidjeti CableTV ReTeCom: <http://www.retecomtv.com/> (31.8.2007).

4. Regulativa i zakoni: praktična implementacija

Prvi zakon o Radio-televiziji Bugarske usvojen je 1996. godine, ali je naišao na ozbiljne kritike i prigovore. Novi zakon o Radio-televiziji je usvojen 1998. godine. Ovim zakonom, koji je često mijenjan i dopunjavan proteklih godina, reguliše se status, upravljanje i finansiranje javnih servisa u Bugarskoj, te, konkretnije, *Bugarske nacionalne televizije* i *Bugarskog nacionalnog radija (BNR)*. Regulišu se sadržaj programa svih elektronskih medija – i javnih i privatnih. Ovim zakonom se, također, regulišu proces licenciranja novih TV-kanala, kao i reklamiranje i sponzorstvo u elektronskim medijima.

Radio-televizijsku djelatnost u Bugarskoj regulišu dva tijela. Prvo je Vijeće za elektronske medije (CEM), koje je osnovano 2001. godine kao nasljednik prethodnog regulatornog organa – Nacionalnog vijeća za radio-televiziju (osnovanog 1996). CEM je specijalizovano nezavisno tijelo, pravno lice koje vrši nadzor jedino nad radom radio i televizijskih stanica. Regulišu njihov rad kroz registraciju i izdavanje dozvola za radio i televizijsku djelatnost. CEM broji devet članova, od kojih pet bira Narodna skupština, a četiri imenuje predsjednik Republike s mandatom od šest godina. Sastav CEM-a iz svake kvote se rotira svake dvije godine.³⁴ Neke od glavnih nadležnosti CEM-a su regulisane Zakonom o radio-televiziji (vidjeti Aneks 1).

Drugo tijelo s regulatornim nadležnostima u radio-televizijskom sektoru je Regulatorna komisija za komunikacije (CRC). CRC je nezavisno specijalizovano državno tijelo u oblasti telekomunikacijskih i poštanskih usluga. Provodi politiku Vlade u oblasti telekomunikacija i pošta. CRC regulišu i kontrolišu provođenje telekomunikacijskih aktivnosti u skladu s procedurom ustanovljenom Zakonom o telekomunikacijama, te kasnije Zakonom o elektronskim komunikacijama (ECA). CRC broji pet članova izabranih na period od pet godina. Predsjedavajući CRC-a se određuje i razrješava dužnosti odlukom Vijeća ministara, a imenuje naredbom premijera na period od pet godina. Zamjenik predsjedavajućeg i dva člana CRC-a se biraju na period od pet godina i razrješavaju dužnosti odlukom Narodne skupštine. Peti član CRC-a se imenuje na period od pet godina i razrješava dužnosti dekretom predsjednika Republike.³⁵ Ključne nadležnosti CRC-a su regulisane Zakonom o elektronskim komunikacijama (vidjeti Aneks 2).

Za razliku od televizije, internet nije posebno regulisan. Godine 1999. Odbor pošta i telekomunikacija (tadašnja institucija u nadležnosti Vijeća ministara, kasnije preimenovana u Ministarstvo transporta i komunikacija 2000. godine) pokušao je uvesti uvjete za licenciranje internet provajdera nacrtom uredbe koja nije sadržavala posebne odredbe koje se tiču sadržaja materijala koji se prenosi putem interneta. Unatoč tome, planovi Odbora su naišli na žestok otpor raznih organizacija, naročito organizacije Internet Society – Bulgaria, te su na kraju napušteni. Jedini poseban uvjet za internet registraciju se odnosi na glavne .bg domene. Te domene registruje organizacija koja je ovlaštena za ovu djelatnost – Register.bg OOD. Register.bg ne podliježe nacionalnim zakonima.

Narodna skupština je u septembru 2005. godine usvojila Strategiju razvoja radio-televizijskog emitovanja putem zemaljskog odašiljača (u daljem tekstu Strategija), koju su zajednički izradili CEM i CRC. Glavni cilj Strategije je definisan kao “efikasno korištenje ograničenih resursa – radiofrekventnog spektra – u zaštiti javnog interesa i slobodnog poduzetništva, uz maksimalno uvažavanje postojećih medijskih struktura.”³⁶ Strategija predviđa digitalizaciju zasnovanu na jasnom i predvidivom regulatornom okviru. Iako se digitalizacija ne spominje u nazivu dokumenta, ona je označena kao ključni prioritet u razvoju radio-televizijske djelatnosti. Što se tiče televizije, u periodu od 2006. do 2008. godine Strategija predviđa

³⁴ Zakon o radio-televiziji, Čl. 24, Stav 1.

³⁵ Zakon o elektronskim komunikacijama, Čl. 22.

³⁶ CEM, Strategija razvoja radio-televizijskog emitovanja putem zemaljskog odašiljača, Sofija, 2005, Dio III, Čl. 2.

izradu nacionalnog frekventnog plana za digitalno televizijsko emitovanje putem zemaljskog odašiljača. Konkretnije, u periodu od 2007. do 2008. godine pilot-projekti digitalne televizije (DVB-T) moraju biti isplanirani i uvedeni u nekoliko regija na teritoriji Bugarske, te moraju biti osigurani uvjeti za pristup digitalnom emitovanju za nacionalni javni TV-servis *BNT*. Sve u svemu, Strategija se ne bavi detaljima, već izlaže opći razvojni okvir koji uključuje digitalizaciju.

U martu 2006. godine, pri Ministarstvu kulture je formirana međuagencijska ekspertna grupa radi izrade (do 20. decembra 2006. godine) Nacionalne strategije za razvoj audiovizuelnog sektora u Bugarskoj (u daljem tekstu Nacionalna strategija). Ova inicijativa je uslijedila nakon preporuke u izvještaju EU-a s pregledom zakonske regulative u audiovizuelnom sektoru i ispunjenja obaveza koje je Bugarska preuzela u toku pregovora o pristupu Evropskoj uniji. U sastavu ekspertne grupe su bili članovi CEM-a. Nacionalna strategija je napravljena radi izrade koncepta prelaska na digitalno emitovanje. Glavni prioritet predstavnika Ministarstva kulture u ekspertnoj grupi je bio da se zaštiti pristup kulturi u novom kontekstu.³⁷ Nacionalnom strategijom se, međutim, nije uspjela potaći dalja javna rasprava o predstojećoj digitalizaciji. Stoga su rasprave o problemima digitalizacije i dalje ograničene na institucionalni nivo i ne dopiru do širih sfera zainteresovanih predstavnika civilnog društva i javnosti. Rezultat toga je opći osjećaj nedovoljne transparentnosti u procesu izrade nacionalne vizije o politici i fazama digitalizacije. Potrebna je otvorenija javna rasprava, koja bi predstavila više gledišta o ovom procesu i efikasnije uskladila različite interese u prijelazu prema digitalnom medijskom okruženju.

U augustu 2006. godine Državna agencija za informacionu tehnologiju i komunikacije (SAITC) je imenovala radnu grupu za izradu Plana za uvođenje digitalne zemaljske televizije (DVB-T) u Republici Bugarskoj (u daljem tekstu: Plan). SAITC je formiran 2005. godine kao institucija u sastavu Vijeće ministara koja provodi politiku Vlade u oblasti informacione tehnologije i komunikacija. Plan (na 55 strana) koji je izradila radna grupa predstavlja najprecizniji i najozbiljniji dosad izrađen dokument o prelasku na digitalno emitovanje. Njime se postavljaju jasni rokovi za izgradnju digitalnih mreža i postepeni prestanak korištenja analognih uređaja. Prema Planu, digitalizacija mora započeti 2008. godine i biti završena 2012. godine. Planom se preciziraju obaveze države i promjene koje je potrebno napraviti u regulatornom okviru i definišu se ne samo tehnološki parametri mreža već i uvjeti pružanja interaktivnih usluga. Preporučuje se da država domaćinstvima kompenzira kupovinu opreme i da osigura dodjelu najmanje 2 miliona bugarskih leva za kampanju podizanje svijesti javnosti o digitalnoj televiziji. Plan je prvi dokument koji se bavi pitanjem digitalizacije na pragmatičan i dovoljno detaljan način i koji probleme smješta u kontekst na osnovu iskustava u Evropskoj uniji u ovoj oblasti.

Nacionalna strategija i Plan su izrađeni, ali još uvijek ih nije usvojilo Vijeće ministara. Razlozi za to su zakašnjelo (nekoliko mjeseci) usvajanje Zakona o elektronskim komunikacijama, problemi u oslobađanju frekvencija (koje su dosad koristile institucije Ministarstva odbrane) itd.

³⁷ Sastanak Narodne skupštine Republike Bugarske, civilnog društva i Odbora za medije, 13. juli 2006, stenogram.

Tabela 2. Ključni dokumenti (odobreni i očekivani) od značaja za digitalizaciju

Godina	Institucija	Dokument	Autor	Status
2005.	Narodna skupština	Strategija razvoja radio-televizijskog emitovanja putem zemaljskog odašiljača	CEM i CRC	Narodna skupština usvojila; stupa na snagu 1. januara 2006.
2006.	Ministarstvo za kulturu	Nacionalna strategija za razvoj audiovizuelnog sektora u Bugarskoj	Međuagencijska ekspertna grupa	Izrađena krajem 2006. godine, ali bez značajnijeg utjecaja na proces digitalizacije
2006.	Državna agencija za informacione tehnologije i komunikacije (SAITC)	Plan uvođenja digitalne zemaljske mreže (DVB-T) u Republici Bugarskoj	Ekspertna grupa	Izrađen u martu 2007. godine; tek ga treba usvojiti Vijeće ministara
2007.	Državna agencija za informacione tehnologije i komunikacije (SAITC)	Zakon o elektronskim komunikacijama	Ekspertna grupa	Stupio na snagu u maju 2007. godine

U maju 2007. godine Narodna skupština je donijela Zakon u elektronskim komunikacijama (ECA) kojim se zamjenjuje Zakon o telekomunikacijama. SAITC je podnio prijedlog Zakona o elektronskim komunikacijama. Zakon predviđa usklađivanje Zakona o radio-televiziji sa Zakonom o elektronskim komunikacijama u roku od šest mjeseci od njegovog stupanja na snagu.³⁸ Zakon o elektronskim komunikacijama po prvi put sistematski reguliše odnose između CEM-a i CRC-a u odnosu na digitalizaciju televizije u Bugarskoj. Novim zakonom se zadržavaju postojeće nadležnosti dvije institucije koje imaju ključnu ulogu u digitalizaciji.

Zakonom o elektronskim komunikacijama se regulišu, praktično, svi problemi u predstojećem razvoju digitalnog zemaljskog emitovanja. CRC, u saradnji sa CEM-om, zadržava pravo “na objavljivanje konkursa za odabir preduzeća kojem može biti dopuštena upotreba pojedinačno dodijeljenog ograničenog resursa – radiofrekvencije za provođenje elektronskih komunikacija putem digitalnih zemaljskih mreža” (Čl. 28, Stav 1). Zakonom su regulisana pitanja koja se odnose na zaštićene usluge, probleme oko pristupa digitalnim TV-uslugama, emitovanje digitalnih programa *BNT-a* i *BNR-a* itd. Zakonom o elektronskim komunikacijama se predviđa ažuriranje Vladine politike o elektronskim komunikacijama najmanje jednom u dvije godine.

Zakonom o elektronskim komunikacijama se također usklađuje bugarska zakonska regulativa s evropskom praksom u digitalizaciji. U junu 2006. godine, u toku Regionalne konferencije o radiokomunikacijama u Ženevi, koju je organizovala Međunarodna telekomunikaćijska unija, potpisan je ugovor s Bugarskom. Ugovorom se preciziraju načini planiranja digitalnog zemaljskog emitovanja na frekvencijskom rasponom 174-230 MHz i 470-862 MHz i odobrava se plan frekvencija. Ugovorom se 2012. godina postavlja kao rok za digitalizaciju u Bugarskoj. Na osnovu rezultata koje je Bugarska postigla u skladu sa Ženevskim sporazumom iz 2006. godine, u ovoj zemlji će se moći formirati deset digitalnih zemaljskih televizijskih mreža (multipleksa) s nacionalnom pokrivenošću, 34 digitalne zemaljske televizijske mreže s regionalnom pokrivenošću, te pet digitalnih zemaljskih televizijskih mreža s lokalnom pokrivenošću – od kojih tri pokrivaju Sofiju, a dvije Varnu. Ovakva situacija će omogućiti pokretanje najmanje 40 nacionalnih i regionalnih TV-programa nakon 2012. godine.³⁹ Uprkos Ženevskom sporazumu, još nije donesena odluka o

³⁸ ECA, zaključni propisi, Čl. 1, Stav 1.

³⁹ CEM, Bilten br. 8. august 2006, str. 1.

tome kome će biti dodijeljene ove digitalne frekvencije. Ova neodređenost se nije mogla prevazići samo zakonskom regulativom. Potrebna je sveobuhvatna strategija na nivou vlasti radi konkretne raspodjele aktivnosti između javnog i privatnog sektora u procesu digitalizacije.

Digitalno televizijsko emitovanje će biti uvedeno postepeno. Analogni odašiljači će postojati samo u prijelaznom periodu, kada će biti moguće paralelno emitovanje analogne i digitalne televizije. Analogna televizija mora biti postepeno ukinuta do kraja 2012. godine.

Sve u svemu, postojeća zakonska regulativa podržava razvoj javnih televizijskih servisa u kontekstu digitalizacije. Uprkos zakašnjelom početku digitalizacije, Bugarska ima potrebna sredstva da nadoknadi zaostatak. Ipak, određeni problemi su i dalje otvoreni. Komercijalni akteri na televizijskom tržištu često preuzimaju inicijativu i praktično su bolje pripremljeni za digitalizaciju. Često su uspješniji u lobiranju za svoje interese, naročito u prijelaznom periodu. Medijska industrija se razvija brže od države, što joj daje veće mogućnosti i veću fleksibilnost. Komercijalni akteri nisu ograničeni glomaznim administrativnim i finansijskim procedurama od kojih zavisi BNT. Imaju veću sposobnost da izađu nakraj s tehnološkim problemima, kao i veću autonomiju.

Jedan od važnijih problema je to što se pojedini aspekti predstojeće digitalizacije često politizuju. Politizacija nerijetko dolazi direktno od CEM-a i CRC-a, koji još uvijek nisu u potpunosti nezavisni od trenutne političke situacije. Regulatorna tijela reflektuju raspodjelu političkog utjecaja u Bugarskoj, jer su sastavljena na osnovu kvota, kao što je već spomenuto. Stoga često donose odluke koje u manjoj ili većoj mjeri služe određenim interesima. U isto vrijeme, prava nezavisnost vodećih javnih servisa u odnosu na državu je i dalje pusta želja. Nejasnoće (ponekad namjerne) oko *pravila igre* u kontekstu digitalizacije favorizuju pojedine aktere na tržištu: kao po pravilu, najveće komercijalne emitere. Određene rupe u pravnoj regulativi omogućavaju pojedinim analognim emiterima (koji imaju privremene dozvole za emitovanje) da tvrde da imaju pravo dobiti dozvole za digitalno emitovanje bez konkursa, čime se stvaraju uvjeti za nejednak tretman i nepoštenu konkurenciju. Zbog toga je teško predvidjeti kako će se tržište u budućnosti razvijati. Ukupan utisak je da ima nedovoljno stabilnosti, manevrisanja između zakonskih odredbi, nedovoljno usklađenih aspekata pravne regulative i da regulatorna tijela neobjektivno donose odluke. Politizacija praktično znači da važne odluke o digitalnom emitovanju mogu biti rezultat lobiranja umjesto striktnog pridržavanja logike zakona. Nestabilnost u politici CEM-a u toku prošle godine – u jednom trenutku regulator dodjeljuje analogne dozvole uoči predstojeće digitalizacije, a u sljedećem obustavlja konkurse – stvara tenzije i nesigurnost. Očigledno je da se u takvoj situaciji regulatorne vlasti nalaze pod dvostrukim pritiskom: i od Vlade i od zainteresovanih medijskih grupa. Opasnost politizacije u kontekstu tranzicije od analognog ka digitalnom emitovanju tako je velika da je spomenuta čak i u Planu, u dijelu u kome se analiziraju rizici uvođenja DVD-T-a:

Određena politička djela, međutim, nose rizik ekonomskog i društvenog karaktera... (naprimjer, netržišno ponašanje, diskriminacija protiv određenih emitera). Nedostatak transparentnosti u nacionalnoj politici tranzicije [ka digitalnom emitovanju] može izazvati nesigurnost kod proizvođača i korisnika zemaljske digitalne televizijske opreme. Politička intervencija mora, u principu, biti tehnološki neutralna. (str. 53)

S druge strane, iako je donošenje Zakona o elektronskim komunikacijama pozitivan čin, Zakon je donesen prije usvajanja sveobuhvatne politike digitalizacije koju bi koordinirale i odobrile sve zainteresovane institucije. To dokazuje da je proces donošenja odluka veoma fragmentiran. Kao što je već rečeno, u Strategiji razvoja radio-televizijskog emitovanja putem zemaljskog odašiljača, koju je Parlament usvojio 2005. godine, izlaže se samo opći okvir digitalizacije. Zakašnjelo usvajanje Plana i nedostatak koordinacije između institucija imali su negativnu ulogu. Iako je ECA, praktično, riješio pitanje definisanja zakonskih uvjeta i pravila, to je urađeno bez široke javne rasprave kojom bi se definisala ključna pitanja digitalizacije.

Ovo je bacilo sjenku sumnje na buduću efikasnost Zakona i njegovu sposobnost da potakne ovaj proces. Time se u budućim aktivnostima vezanim za digitalizaciju opet ohrabruje – u skladu s dosadašnjim iskustvom – korištenje *rupa* u zakonskoj regulativi. Sve u svemu, ove mogućnosti su rezultat preširokog i često proizvoljnog tumačenja zakona, a ne mana u samoj zakonskoj regulativi.

5. Osvrt na javni televizijski servis

Nacionalni javni televizijski servis/telekomunikacijski operater je *BNT*. Zbog toga će analiza prvenstveno biti usmjerena na *BNT*. Nekoliko drugih javnih servisa koji imaju dozvolu CEM-a nude samo lokalne programe, koji se, uglavnom, emituju u manjim gradovima, kao što su Dounavtsi, Svoge, Nessebur i Kyustendil. Jedan od njih, televizija ROMA iz Vidina, ima određenu ciljnu publiku: romsku manjinu u gradu (30 posto sadržaja je na romskom jeziku; program općeg karaktera).

BNT je pravno lice i djeluje u skladu sa Zakonom o radio-televiziji iz 1998. godine. Tijelo koje upravlja *BNT-om* je Upravni odbor koji se sastoji od pet članova koje potvrđuje Vijeće za elektronske medije na prijedlog generalnog direktora. Generalni direktor predsjedava Upravnim odborom. Mandat Upravnog odbora traje tri godine, a članovi Odbora mogu biti izabrani najviše na dva uzastopna mandata. *BNT* ima Javno vijeće koje se sastoji od 13 članova (uglednih javnih ličnosti, intelektualaca). Njegov zadatak je da predstavlja direktnu vezu između *BNT-a* i javnosti. Zakonom o radio-televiziji se izričito ne zahtijeva formiranje Javnog vijeća *BNT-a*.

Glavne obaveze javnih radio-televizijskih servisa su regulisane Zakonom o radio-televiziji (vidjeti detalje u Aneksu 3).⁴⁰ Konkretno obaveze koje se tiču programa nacionalnih javnih servisa (*BNT-a* i *BNR-a*) su također definisane Zakonom o radio-televiziji (vidjeti Aneks 4).⁴¹

BNT ima 24-satni program s nacionalnom pokrivenošću, *Kanal 1*; 18-satni satelitski program za Bugare u inostranstvu, TV Bugarska; i četiri programa (*Pirin*, *Moré* [More], *Plovdiv* i *Sevér* [Sjever]) koje emituju regionalni TV-centri u Blagojevgradu, Varni, Plovdivu i Ruseu (svaki traje šest sati dnevno). Ukupno trajanje programa koje je *BNT* emitovao u 2006. godini je iznosilo 23.578 sati.⁴²

Tri zemaljska TV-emitera s nacionalnom pokrivenošću (*BNT*, *bTV* i *Nova*) su 2003. godine emitovali program putem 45 TV-odašiljača i 1.420 relejnih stanica.⁴³ Krajem 2005. godine, *BNT-ovi* programi su stizali do 98 posto stanovništva (*bTV* 97,50 posto i *Nova* 67 posto).⁴⁴ Jedan od ozbiljnijih problema se tiče kvaliteta emitovanog signala. Bugarsko preduzeće za telekomunikacije često ne garantuje pravovremen popravak postrojenja. Zbog toga mnoga naseljena mjesta često imaju problema s prijemom Kanala 1. U isto vrijeme, CEM redovno prati ove programe i preduzima zakonom predviđene mjere da ih eliminiše.

Prema Zakonu o radio-televiziji, od početka 2007. godine *BNT* se mora finansirati iz posebno formiranog Fonda za radio-televiziju koji se puni od takse koja se naplaćuje od domaćinstava. Takav fond, međutim, do danas nije formiran i njegova budućnost je neizvjesna. Ni kod CEM-a ni od Vlade nema volje da se primijeni Zakon, jer se uvođenje obavezne takse smatra ekonomski nepopularnim među stanovništvom.

⁴⁰ Zakon o radio-televiziji, Čl. 6, Stav. 3.

⁴¹ Zakon o radio-televiziji, Čl. 7.

⁴² Sastanak Narodne skupštine Republike Bugarske, civilnog društva i Odbora za medije, 9. novembar 2006, stenogram.

⁴³ CEM, Strategija razvoja radio-televizijskog emitovanja putem zemaljskog odašiljača, Sofija, 2005.

⁴⁴ CRC, Godišnji izvještaj za 2005. godinu, str. 102, vidjeti: <<http://www.crc.bg/v2/bul/index.htm>> (15.8.2007).

Zbog toga se *BNT* za finansiranje i dalje u potpunosti oslanja na subvencije iz državnog budžeta i prihode od reklamiranja i sponzorstva. Iako u proteklih nekoliko godina vladajuće stranke nisu direktno forsirale pitanje vezivanja politike *BNT-a* s njegovim finansiranjem, mnogi skriveni oblici finansijsko-političke zavisnosti su i dalje na djelu. Ovo naročito utječe na mogućnost otvorene kritike vlasti.

Subvencija iz državnog budžeta za 2007. godinu za *BNT* iznosi 60.665.000 bugarskih leva (oko 30.332.500 eura).⁴⁵ Parlament u raspravi o godišnjem budžetu odlučuje o državnim subvencijama. U poređenju sa 2006. godinom, ukupna subvencija je povećana za 2,31 posto.⁴⁶ Subvencija iz državnog budžeta koja je dodijeljena *BNT-u* je za oko 10 miliona leva (5 miliona eura) niža od iznosa koji je televizija tražila. Zahtjev za većom subvencijom se ne objašnjava samo većim troškovima produkcije; samo cijena koju *BNT* plaća Bugarskom preduzeću za telekomunikacije za prijenos *Kanala 1* i regionalnih programa godišnje iznosi 13.500.000 leva (6.750.000 eura).⁴⁷

Iako je subvencija iz državnog budžeta za *BNT* povećana u proteklih pet godina, još uvijek je nedovoljna za puno funkcionisanje ove medijske kuće koja je 2007. godine zapošljavala 1.965 ljudi.⁴⁸ Višak radnika je i dalje prisutan kao naslijeđe prošlosti. *BNT* još uvijek posluje nedovoljno racionalno i efikasno. Na privatnim kanalima slične aktivnosti često obavlja manje ljudi, ali uz isti ili veći kvalitet. Subvencija za *BNT* iz državnog budžeta i prihodi od reklama su 2002. godine iznosili 40.826.000 i 13.940.000 leva (20.413.000 i 6.970.000 eura). Iznosi za 2003. godinu su bili 41.061.900 i 11.558.000 leva (20.530.950 i 5.779.000 eura).⁴⁹ Subvencija iz državnog budžeta za 2006. godinu je iznosila 58,9 miliona leva (29,45 miliona eura). Godine 2006. *BNT* je imao preko 36 miliona leva (18 miliona eura) prihoda od reklamiranja.⁵⁰

BNT de facto proizvodi oko 14 sati programa dnevno više od onoga za šta dobija finansijska sredstva (dodatno vrijeme potječe od programa na Satelitskom kanalu TV Bugarska i regionalnih centara).⁵¹ Subvencija za 2007. godinu pokriva 18.980 sati ukupnog godišnjeg emitovanog vremena, dok je stvarno emitovano vrijeme 23.578 sati.⁵² Razlika između subvencioniranog i stvarnog emitovanog vremena otežava *BNT-u* plaćanje usluga Bugarskom preduzeću za telekomunikacije (za emitovanje svojih programa) i vlasnicima autorskih prava. Iako *BNT* do sada nije odbijao platiti ove dažbine, zbog nedostatka sredstava i ogromnih tekućih troškova za emitovanje, autorska prava, opremu itd., ostaju mu ograničena sredstva za proizvodnju sadržaja. Subvencija za 2007. godinu ne sadrži sredstva za pokretanje novog zemaljskog kanala koji bi pokrивao Sofiju (specijalizovanog kanala koji prati različite aspekte razvoja Sofije). *BNT* je CEM-u već podnio zahtjev za frekvenciju i ako dobije dozvolu za pokretanje ovog programa, suočit će se sa značajnim finansijskim problemima. Pored toga, budžet za 2007. godinu je nedovoljan za kupovinom nove opreme u kontekstu digitalizacije televizije u Bugarskoj.

⁴⁵ Sastanak Narodne skupštine Republike Bugarske, civilnog društva i Odbora za medije, 9. novembar 2006, stenogram.

⁴⁶ Stav Narodne skupštine Republike Bugarske, civilnog društva i Odbora za medije od 9. novembra 2006.

⁴⁷ Sastanak Narodne skupštine Republike Bugarske, civilnog društva i Odbora za medije, 9. novembar 2006, stenogram.

⁴⁸ Udruženje bugarskih emitera, 6. juli 2007, vidjeti: http://www.abbro-bg.org/news_title.php?nid=316 /15.08.2007).

⁴⁹ Sedmični list *Capital*, 14. februar 2004, vidjeti: <http://capital.bg/show.php?storyid=225116> (15.08.2007).

⁵⁰ Dnevni list *Dnevnik*, 4. februar 2007, vidjeti: <http://dnevnik.bg/show/?storyid=309266> (15.8.2007).

⁵¹ Sastanak Narodne skupštine Republike Bugarske, civilnog društva i Odbora za medije, 9. novembar 2006, stenogram.

⁵² Sastanak Narodne skupštine Republike Bugarske, civilnog društva i Odbora za medije, 9. novembar 2006, stenogram.

Na pragu digitalizacije, *BNT* još uvijek ne posjeduje nužne tehničke kapacitete. Dio opreme je zastario. Ipak, učinjen je značajan napredak u tehničkoj modernizaciji javnog servisa. Već u oktobru 2000. godine pokrenuta je procedura za dodjelu ugovora o javnim nabavkama za nabavku digitalne videoopreme i pokretanje uređaja za nelinearnu montažu vijesti za informativnu redakciju *BNT-a*. Godine 2001. više od 30 radnika *BNT-a* – videomontažera i administratora sistema – obučeno je za rad na novom sistemu.⁵³ Godine 2005. je započeto emitovanje udarnih vijesti iz potpuno preuređenog i iznova opremljenog studija. Nova tehnička oprema u studijima i montažama omogućava izmjenu izgleda vijesti. Digitalna oprema pruža široki raspon vizuelnih efekata, animirane grafike i 3D animacije. Godine 2006. iznova je opremljen još jedan studio, sa blizu 4 miliona BNG investiranih u novu opremu.⁵⁴ Dakle, *BNT* sada ima dva potpuno digitalna studija. Jedan od *BNT-ovih* mobilnih televizijskih postrojenja je također potpuno digitalizovan. *BNT* planira da digitalizuje sve tehničke objekte do kraja 2008. godine, uključujući regionalne televizijske centre.⁵⁵

U junu 2007. godine Vlada je *BNT-u* dodijelila dodatnu ciljanu subvenciju od 3 miliona bugarskih leva za digitalizaciju svog arhivskog materijala i završetak građevinskih radova na novom najmodernijem digitalnom studiju površine 700 kvadratnih metara. Ovaj studio će biti jedini studio koji zadovoljava sve standarde EBU-a za televizijsku proizvodnju. Studio će biti dio većeg televizijskog kompleksa čija izgradnja je počela prije više godina, ali još uvijek nije završena. Cilj subvencije je da omogući *BNT-u* da proizvodi "više kvalitetnijih i jeftinijih televizijskih proizvoda".⁵⁶ Iako ne može riješiti sve probleme, ova dodatna državna subvencija ukazuje na to da su vlasti sve svjesnije zaostatka digitalizacije u Bugarskoj.

6. BNT: Karakter sadržaja i usluga

6.1. Program

Karakter sadržaja koji emituje *BNT* je definisan programskom dozvolom. Prema dozvoli, najmanje 5,1 posto ukupnog dnevnog emitovanog vremena mora biti određeno za vijesti. Najmanje 15,6 posto ukupnog emitovanog vremena samih vijesti mora biti određeno za regionalne vijesti. Od ukupnog sedmičnog emitovanog vremena, najmanje 16,6 posto mora biti određeno za informativne i političke emisije, najmanje 3,7 posto za obrazovne emisije, najmanje 4,7 posto za kulturne, naučne i slične emisije, te najmanje 7,6 posto za emisije za djecu i omladinu. Najmanje 1,8 posto ukupnog mjesečnog emitovanog vremena mora biti određeno za emisije čiji je cilj integracija socijalno ugroženih i rizičnih grupa. U ukupnom godišnjem emitovanom vremenu, najmanje 0,3 posto mora biti rezervisano za emisije za bugarske građane čiji maternji jezik nije bugarski. *BNT-ova* programska dozvola također predviđa da najmanje 74,9 posto ukupnog godišnjeg emitovanog vremena mora biti rezervisano za evropska i bugarska djela, a najmanje 43,5 posto konkretno za bugarska djela. Najmanje 36,7 posto ukupnog godišnjeg emitovanog vremena mora biti rezervisano za *BNT-ovu* vlastitu produkciju, a najmanje 10 posto za djela nezavisnih/vanjskih producenata.⁵⁷

⁵³ DMT ZoneBG, 27. oktobar 2001, vidjeti: <http://dmt.zonebg.com/news/printitem.php?newsid=47> (15.8.2007).

⁵⁴ Sastanak Narodne skupštine Republike Bugarske, civilnog društva i Odbora za medije, 9. novembar 2006, stenogram.

⁵⁵ Vessislava Antonova, "Vtori Shans" ["Druga šansa"], sedmični list *Capital*, 22. juni 2007.

⁵⁶ Vijeće ministara Republike Bugarske, Rezolucije, vidjeti: <http://www.government.bg/cgi-bin/e-cms/vis/vis.pl?s=001&p=0175&n=002332&g=> (15.8.2007).

⁵⁷ BNT, Programska dozvola, CEM, Sofija.

Sadržaj od javnog interesa se publici *BNT-a* pretežno prenosi jednosmjernim kanalima emitovanja. *Kanal 1* se u zemlji emituje putem 26 zemaljskih odašiljača i 627 relejnih stanica.⁵⁸ *TV Bugarska* se emituje na EUTELSAT-u, satelitu Hot Bird 6-13E, a reemituju ga svi kablovski operateri u zemlji.

6.2 Interaktivne i online usluge i pristup arhivskom materijalu

Proteklih nekoliko godina *BNT* je uložio ozbiljne napore da razvije interaktivne usluge. Zasad su ovakve usluge dostupne jedino na internet stranici javnog servisa na <http://bnt.bg/>. Pored tradicionalnog tipa informacija, kao što je historija *BNT-a*, upravljačka struktura i sadržaj emisija, stranica korisnicima nudi pristup aktuelnijim vrstama teksta: najnovijim vijestima, vremenskim prognozama, predstojećim emisijama itd. *BNT-ova* internet stranica također pruža mogućnost gledanja mnogih emisija online. Neke od najpopularnijih emisija (kao što je emisija o aktuelnostima "Panorama" ili istraživačke emisije "Otkrito" i "Chasten slouchai") također imaju videoarhiv koji sadrži izdanja koja su emitovana tekuće i prethodne godine. Jedna od najrazvijenijih usluga je mogućnost gledanja snimka udarnih vijesti "Po sveta i u nas" ("Širom svijeta i u Bugarskoj") u 20.00 sati (snimak je dostupan istog dana), kao i pristup online videoarhivu sa svim drugim vijestima na *Kanalu 1*. Arhiv trenutno sadrži vijesti iz protekla dva mjeseca.

BNT također nudi offline plaćeni pristup svojim arhivima i osigurava tražene snimke na različitim medijima (analognim i digitalnim). Arhivirani materijal iz svih perioda njegovog postojanja je dostupan javnosti uz naknadu. Međutim, visoke naknade (koje se razlikuju u zavisnosti od karaktera traženog materijala) i spora procedura otežavaju korištenje *BNT-ovih* arhiva u šire svrhe – naprimjer, u obrazovne svrhe.

BNT zasad ne pruža mogućnost gledanja emisija u realnom vremenu na internetu. Od aprila 2006. godine pretplatnici M-Tela mogu gledati Kanal 1 na svojim mobilnim telefonima putem GPRS-a i EDGE-a. U augustu 2007. godine M-Tel, Profesionalna fudbalska liga i *BNT* (koji posjeduje prava emitovanja) dogovorili su se da počnu emitovati bugarsku Premijer ligu preko mobilnog portala Vodafone Live.

Gledaoci televiziji sada mogu slati vlastite vijesti preko njene internet stranice. Rubrika "Tvoyata novina" ("Tvoja vijest") poziva gledaoce da "postanu jedan od izvještača Bugarske nacionalne televizije. Očekujemo vaš MMS o događajima u Bugarskoj i u inostranstvu kojima ste lično bili svjedok! Sada ćete moći vidjeti svoju vijest, sve interesantno što ste snimili, [u udarnim vijestima] Širom svijeta i u Bugarskoj." Na internet stranici *BNT-a* se gledaocima nudi i šansa da putem e-maila izraze svoje mišljenje o TV-programu, a povratne informacije su dostupne i putem telefona. Iako stranica nema generalni forum za diskusije, neke emisije imaju moderirane forume za komunikaciju sa svojom publikom.

Ukupno 83,9 posto korisnika internet stranice *BNT-a* pristupaju stranici iz Bugarske. Trideset dva posto korisnika bnt.bg posjećuju da bi čitali o programima, 22 posto posjećuju naslovnu stranu (miješani sadržaj), 19 posto koristi rubriku vijesti, 14 posto posjećuju rubriku posvećenu tinejdžerskoj emisiji "Yako", 8 posto se odlučuje za sportske vijesti, 2 posto koristi usluge informativnog centra *BNT-a* itd. Prosječan broj pojedinačnih strana koje su korisnici pregledali po jednom danu za ovu internet stranicu je u posljednja tri mjeseca (april, maj, juni 2007) iznosio četiri. Prosječan dnevni promet u istom periodu je iznosio 39.804 (na osnovu kombinovanog mjerenja gledanja stranica i korisnika [domet]).⁵⁹

Jedan od ključnih aspekata digitalizacije se odnosi na pristup arhivima nacionalnog TV-servisa. *BNT* ima veoma bogate arhive. Krajem 2005. godine, njegovi filmski arhivi su sadržavali 180.000 informativnih

⁵⁸ CRC, Godišnji izvještaj za 2003. godinu.

⁵⁹ Podaci iz Alexa.com, vidjeti:

http://www.alexacom/data/details/traffic_details?url=http%3A%2F%2Fwww.bnt.bg%2F, 30. juni 2007.

predmeta i 64.800 arhiviranih jedinica, među njima 44.000 pojedinačnih naslova. Fotoarhiv *BNT-a* sadržavao je 35.198 filmova, 542.230 kadrova i 41.270 kontakt-kopija dijela traka. Audioarhivi su sadržavali 26.457 arhiviranih jedinica snimljenih na magnetne trake. Programski materijali pohranjeni u Zlatnom fondu *BNT-a* su sadržavali 46.166 videotraka, s ukupnim vremenom od 44.793 sata snimaka 66.750 naslova, od kojih su 35.290 bili TV-programi, a 31.460 vijesti, odnosno, bilo je 19.850 sati TV-programa i 24.943 sata vijesti.

Na *BNT-u* je 1999. godine formirana interna računarska mreža koja omogućava svim zaposlenim da koriste bazu podataka arhiviranog materijala. Godine 2000. je započela računarska obrada audioarhiva *BNT-a*, a 2003. godine je uveden novi format u proizvodnji: profesionalne trake DVC-pro. Godine 2005. odnos između različitih vrsta nosača je iznosio 35,22 posto za BETACAM, 28,61 posto za trake od 1", 22,31 posto za U-matic BVU, 9,02 posto za DVC-pro, 3,03 posto za S-VHS i 1,81 posto za trake od 2".⁶⁰

Generalno, međutim, stanje arhiva *BNT-a* nije zadovoljavajuće. Mnoge arhivirane jedinice su u lošem stanju ili nedostaju. Zbog toga postoji hitna potreba za digitalizacijom arhiva. Ciljana subvencija za digitalizaciju, kako je već napomenuto, koju je Vlada dodijelila *BNT-u* 2007. godine, predviđa pokretanje pilot-projekta za digitalizaciju arhiva: nabavku kvalitetne opreme, reprodukcione opreme i opreme za otklanjanje grešaka na slici izazvanih starenjem i propadanjem traka.⁶¹

BNT ima važnu ulogu u očuvanju nacionalnog kulturnog naslijeđa i u poticanju bugarske filmske produkcije. On je glavni emiter bugarskih dokumentaraca i jedan od najvećih proizvođača filmova u zemlji (dokumentaraca, igranih filmova, animiranih filmova, serijskih filmova i televizijskih pozorišnih predstava). *BNT* ima vlastiti Centar za proizvodnju filmova. S obzirom na to da se sve manje i manje bugarskih filmova prikazuje na komercijalnim kanalima, *BNT* značajno doprinosi raznovrsnosti televizijskog programa.

Digitalizacija je preduvjet za povećanje vremena emitovanja *BNT-a* i osiguranje bolje zaštite nacionalne i evropske produkcije. Pokretanje novog specijalizovanog tematskog kanala posvećenog Sofiji i planirano povećanje ukupnog vremena emitovanja daju *BNT-u* šansu da prikaže veći broj vanjskih produkcija. Ova praksa je u proteklih nekoliko godina nailazila na probleme jer se nekoliko vanjskih produkcija, ugovorenih na osnovu konkurentnih ponuda, pokazalo kao neuspješno i brzo su skinute s programa.⁶² Digitalizacija može postati važan faktor u poboljšanju kvaliteta programa nacionalne televizije i u davanju poticaja za veći broj bugarskih filmskih produkcija i stvaralaca.

6.3 Multipleksi

Ako se vratimo općijim problemima, vidjet ćemo da se jedno od ključnih pitanja digitalizacije tiče organizacije budućih multipleksa. Još uvijek nije jasno da li će postojati državni multipleks (ili više njih) i kako će se nacionalni javni servisi emitovati. Zasad je planirana izgradnja šest multipleksa u tri faze do 2012. godine.⁶³ Za vrijeme Regionalne konferencije o radiokomunikaciji, koja je održana u Ženevi 2006.

⁶⁰ Za više informacija, vidjeti Bugarska nacionalna televizija, TV-fond: http://www.bnt.bg/tv_fond (30.8.2007).

⁶¹ Vijeće ministara Republike Bugarske, Rezolucije, vidjeti: <http://www.government.bg/cgi-bin/e-cms/vis/vis.pl?s=001&p=0175&n=002332&g=> (15.8.2007).

⁶² CEM, Izjava od 3. oktobra 2004, vidjeti: http://www.cem.bg/r.php?sitemap_id=111&id=328 (15.8.2007).

⁶³ Sastanak Narodne skupštine Republike Bugarske, civilnog društva i Odbora za medije, 27. mart 2007, stenogram.

godine (RRC – 06), postignut je sporazum o izgradnji najviše deset nacionalnih multipleksa u Bugarskoj.⁶⁴ Ali, još uvijek se ne zna kakav će biti omjer između multipleksa javnog servisa i komercijalnih multipleksa („ostrva”), jer do danas nije izrađena dugoročna nacionalna strategija digitalizacije. Stoga se sada također ne zna koja će institucija biti zadužena za finansiranje, izgradnju i rad multipleksa. Prisutno je nekoliko pretpostavki: država, Bugarsko preduzeće za telekomunikacije ili sami javni TV-servisi i komercijalne televizije. Međutim, ovo pitanje je i dalje otvoreno. Nejasnoće strogo ograničavaju mogućnosti predviđanja situacije na tržištu. Nije slučajno da su pojedini TV-kanali 2007. godine pokrenuli kampanju za odgađanje roka kada prvi operateri trebaju započeti digitalno emitovanje (u septembru 2008. godine, prema Planu).

Da sumiramo, postoji jasna neravnoteža: iako *BNT* ima potrebne stručnjake koji su sposobni garantovati njegovu digitalizaciju u smislu sadržaja i tehnologije, još uvijek mu nedostaje potrebna zakonodavna i finansijska podrška da nastavi ovaj proces. Kao rezultat politike koja je vođena proteklih godina, nacionalni javni TV-servis je izgubio vodeću ulogu i sada ima podređeno mjesto na tržištu. Zakašnjela digitalizacija i nedostatak jasne vizije Vlade o razvoju *BNT-a* prijete da ga zadrže na ovom mjestu još mnogo godina. U ovoj fazi bi se moglo zaključiti da su unutrašnja organizacija i struktura *BNT-a* adekvatni da mu olakšaju digitalizaciju. Digitalizacija je ključni prioritet za sadašnju upravu *BNT-a*. Ona se smatra ne samo oblikom tehničke modernizacije već i šansom za razvoj programa i sadržaja *BNT-a*. Postojeći problemi su vanjski, a ne unutrašnji, i uzrokovani su državnim politikom prema javnom servisu. Dosadašnja praksa pokazuje da na političkom nivou postoji mnogo ozbiljnija podrška unapređenju razvoja komercijalnih medija. Liberalizacija tržišta je već dugo glavni prioritet u politici prema televiziji u Bugarskoj. Komercijalni emiteri praktično imaju mnogo veću slobodu djelovanja nego *BNT*, koji se i dalje nalazi u mnogo većoj političkoj i finansijskoj zavisnosti. Zbog toga bi, ako komercijalni emiteri brže digitalizuju svoj rad, to moglo dodatno oslabiti položaj *BNT-a* u digitalnom kontekstu. U nedostatku nove politike, sve veća konkurencija koja se očekuje u digitalnom okruženju bi čak mogla dovesti *BNT* u marginalnu poziciju na tržištu.

7. Zaključak

Ukupna slika prijelaznog perioda između analognog i digitalnog emitovanja, u koji Bugarska trenutno ulazi, kontradiktorna je. Medijsko tržište je veoma razvijeno. U isto vrijeme, proteklih godina je došlo do značajnih promjena u medijskoj i političkoj praksi. Glavni trendovi u razvoju štampanih i elektronskih medija u Bugarskoj su danas povezani s procesima liberalizacije, priliva stranog kapitala, udruživanja i rasta marketinškog tržišta. U međuvremenu je kvalitet medija i dalje upitan. Ozbiljno novinarstvo rijetko služi kao alternativa komercijalizovanom medijskom diskursu. Popularni zabavni žanrovi preovladavaju u štampanim medijima i na televiziji. Nalazeći se o ovakvim uvjetima duže vrijeme, publika će se na njih navići i prestat će tražiti ozbiljan sadržaj. Naravno, besmisleno je generalno kritikovati komercijalizaciju, jer je očigledno da je komercijalizacija danas neizbježan dio medijske scene. Pitanje je kako pronaći pravu ravnotežu između čisto tržišnih principa i mjesta javnih servisa – ravnotežu koja je trenutno upadljivo odsutna u Bugarskoj.

Zapravo, vodeći mediji u Bugarskoj danas su usmjereni ka publici koja je sastavljena ne od građana već od političkih i komercijalnih klijenata. Čak se i funkcija medija da služe javnosti često shvata kao prilika za privlačenje brojnije publike, a time i više reklama. Trka za profitom po bilo koju cijenu često podriva društvenu ulogu medija. Vrijednosti demokratije su u suprotnosti s realnostima medijskog tržišta, koje je i dalje nedovoljno demokratsko u mnogim aspektima. S obzirom na to da mnogi mediji u zemlji, s druge

⁶⁴ Sastanak Narodne skupštine Republike Bugarske, civilnog društva i Odbora za medije, 27. mart 2007, stenogram.

strane, zapravo nisu profitabilni, teško je pretpostaviti da su nezavisni. Njihov sadržaj je i dalje politički pristrasan. U mnogim slučajevima je prisutna netransparentnost vlasništva. Reklamiranje se, također, često kritikuje zbog trenda ka koncentraciji vlasništva i mehanizama osiguranja utjecaja u medijima.

U ovakvoj situaciji je moguće odrediti nekoliko glavnih trendova. Medijsko tržište se razbija na različite socio-kulturne grupe, dok su različiti dijelovi publike izolovani jedni od drugih i zatvoreni jedni prema drugima. Kriza javne sfere je prvenstveno prouzrokovana manjkom kvalitetnog medijskog sadržaja (naročito u pogledu vijesti) i ozbiljnih rasprava o ključnim pitanjima od interesa za javnost. Ovakav razvoj situacije je doveo do jačanja medija i političkog populizma i međuzavisnosti ova dva procesa. Došlo je do porasta nacionalizma u tradicionalnim medijima, ali i naročito na internetu, gdje se pojavljuju snažne mreže ekstremnih nacionalističkih formacija. U bugarskim medijima i politici se pojavljuju novi trendovi, ali njih karakterišu rasizam, ksenofobija, antievropeizam i antiamerikanizam. Tome moramo dodati sve veću privatizaciju javne sfere kroz sve veću upotrebu ciljanog publiciteta u medijima i često brisanje granice između vijesti i PR-a. Razlozi su strukturalni (nesavršenosti institucionalnog organizovanja) i etički (korupcionaško djelovanje). U takvom agresivnom kontekstu, uloga javnih servisa je od suštinske važnosti.

Glavni pozitivni događaji oko početka digitalizacije su povezani s nekoliko faktora. Prvo, sami mediji (i komercijalni i javni servisi) spremni su izvršiti potrebne promjene. U mnogim medijima, uvođenje nove tehničke opreme je dovoljno napredovalo da se ispune zahtjevi digitalizacije. Većina medija ima dovoljan broj obučenih specijalista koji su spremni provesti reformu. Drugo, razvijena je u velikoj mjeri prijenosna infrastruktura nove generacije – interneta i mreže operatera mobilne telefonije. Zbog činjenice da su sada dostupni novi kanali, prisutan je pritisak da se proizvodi interaktivan sadržaj i postepeno povećava učešće javnosti. Treće, zakonska regulativa koja reguliše digitalizaciju je umnogome usklađena s praksom u Evropskoj uniji. Ovo se odnosi i na nedavno usvojeni Zakon o elektronskim komunikacijama. S druge strane, postojanje dobre zakonske regulative ne garantuje samo po sebi dobar kvalitet, jer je relevantnu zakonsku regulativu potrebno i efikasno provesti. Do sada je iskustvo u ovom pogledu (naročito u odnosu na Zakon o radio-televiziji) često bilo razočaravajuće.

Ključni problemi digitalizacije se, s druge strane, mogu sumirati u nekoliko tačaka. Prvo, ne postoji zvanična nacionalna strategija digitalizacije. Izrađen je niz projekata na nivou ministarstava, ali oni nisu objedinjeni u sveobuhvatnu nacionalnu strategiju koju bi usvojila Vlada. Takva strategija će biti izrađena veoma kasno, što će neizbježno imati nepovoljan utjecaj na proces digitalizacije u cjelini. Nedostatak koordinacije među ključnim institucijama i među ključnim zakonima je drugi ozbiljan problem. Iz ovih razloga, veći broj bitnih pitanja je i dalje otvoren – kao što je pitanje izvora finansiranja za izgradnju multipleksa i koliko digitalnih kanala može *BNT* pokrenuti. Na institucionalnom nivou još uvijek je prisutno nerazumijevanje obima i filozofije digitalne revolucije koja publici daje novu, mnogo aktivniju ulogu i stoga ima važnu društvenu dimenziju.

Drugo, (prikriveni) poslovni i politički interesi još uvijek mogu imati dominantnu ulogu u dodjeli frekvencija. Ovakvi scenariji su se dešavali i prije pravog početka digitalizacije, a bilo je čak i slučajeva da je postupak izdavanja dozvole bio blokiran ili da su neki emiteri favorizovani u odnosu na druge.

Treće, još uvijek ne postoje planovi za provođenje kampanje za podizanje svijesti javnosti o karakteru i prednostima digitalizacije. Postoji rizik da će digitalizacija biti posmatrana kao nešto nasilu nametnuto administrativnim sredstvima. Provođenje odgovarajuće kampanje podizanja svijesti je naročito važno zbog toga što digitalizacija podrazumijeva nove troškove za domaćinstva. Uspjeh tehnološke konverzije uveliko zavisi upravo od spremnosti javnosti da prihvati digitalizaciju.

Konkretni problemi s kojima se suočava *BNT* u kontekstu digitalizacije su i tehnički i sadržajni. Iako je učinjen značajan napredak u tehnološkoj modernizaciji, ostalo je još mnogo toga da se uradi u ovom smislu.

Odluke se često donose nepovezano i naknadno. Glavni razlog je nedostatak adekvatnih finansijskih sredstava. Veliki izazov s kojim se suočava *BNT* je da li će uspjeti osigurati dovoljan, ali iznad svega kvalitetan sadržaj svojih digitalnih programa i kako će razviti svoju programsku politiku u novom kontekstu. U ovom smislu, digitalizacija bi mogla poslužiti kao poticaj za *BNT* da odoli iskušenju da se ponaša kao komercijalni emiter. Takvo ponašanje nameće konkurencija na tržištu i rezultat toga je preveliki broj komercijalno orijentisanih emisija na *BNT-u* proteklih godina. Ključni problem za *BNT*, međutim, i dalje se tiče neefikasne transformacije iz državne televizije u javni TV-servis. U Bugarskoj još uvijek nedostaje politička volja da se javnom servisu da veća nezavisnost od države. Dugo odgađano formiranje Radio-televizijskog fonda, kako to predviđa Zakon o radio-televiziji, upravo je znak političkog oklijevanja da se osigura istinska nezavisnost javnih servisa. U ovom smislu, postoji rizik da bi digitalizacija *BNT-a* mogla biti svedena na rješavanje pretežno tehničkog problema i na odbijanje da se iskoristi kao prilika za poticanje pluralizma i nezavisnosti javnog servisa.

Konačno, prilikom proučavanja jednog od specifičnih aspekata digitalizacije – njenog utjecaja na javni servis – treba imati u vidu širu dimenziju ovog procesa. Digitalizacija mijenja sve, ne samo medije. Uistinu, ona označava dolazak novog doba zasnovanog na naprednoj računarskoj i informacionoj tehnologiji. Digitalizacija je uporediva s revolucijom u genetičkoj nauci proteklih godina i ona je dio nje. Svijet bajtova će, praktično, ući u sve društvene aktivnosti, transformišući ih na način koji je teško predvidjeti iz današnjeg ugla. Zapravo, još uvijek pridajemo malo pažnje onome što se dešava. Prema našem načinu razmišljanja, politikama i navikama, još uvijek smo u analognom dobu. Digitalizacija je fundamentalan proces. Ona unapređuje razvoj medicine, nanotehnologije i uopće svih oblasti koje će imati ključnu ulogu u budućoj reorganizaciji društva. Prelazaći iz analogne u digitalnu stvarnost, mediji nas uvode u tu budućnost.

8. Preporuke

Na osnovu gore provedene analize, moguće je dati konkretne preporuke u tri glavne oblasti.

1. Politika digitalizacije i regulatorne vlasti

- Vlada mora izraditi strategiju digitalizacije što je prije moguće, uz osiguranje pravilne koordinacije među različitim zainteresovanim institucijama.
- Uključene institucije moraju precizirati zakonske i finansijske parametre digitalizacije, kao i način učešća različitih aktera (državnih i komercijalnih) koji su u nju uključeni.
- Zakon o radio-televiziji se mora hitno prilagoditi u kontekstu digitalizacije i uskladiti sa Zakonom o elektronskim komunikacijama.
- CEM i CRC moraju djelovati uz maksimalnu nezavisnost u odnosu na stranačke i komercijalne interese da bi se izbjeglo pretvaranje digitalizacije u nastavak predobro poznate analogne politizacije drugim sredstvima.
- Regulatorne vlasti i Vlada moraju osigurati potpunu transparentnost svih procedura vezanih za digitalizaciju.
- Medijska zajednica i nevladine organizacije koje se bave medijskom sferom ne smiju biti isključeni iz procesa donošenja ključnih odluka.
- Nužno je spriječiti pretjeranu konsolidaciju tržišta u digitalnom kontekstu i favorizovanje pojedinih aktera u odnosu na ostale; mora se izbjeći stvaranje digitalnih imperija koje je teško kontrolisati da bi se osigurao pluralizam na tržištu.
- Mora se osigurati politička saradnja u svim oblastima gdje je to potrebno da bi se izbjeglo pretvaranje digitalizacije u novi aspekt digitalne podjele.
- Mora se minimizirati cijena potrebnih uređaja za domaćinstva.

2. Tehnološki aspekti digitalizacije

- Treba jasno propisati (na institucionalnom nivou) odgovornosti i zadatke vezane za tehnološke aspekte konverzije iz analognog u digitalno emitovanje. Treba izraditi jasnu viziju o tome ko će izgraditi buduće multiplekse i upravljati njima. Treba definisati konkretne tehnološke uloge ključnih aktera: TV-emitera/komunikacijskih operatera, ostalih uključenih preduzeća.
- Nacionalni javni TV-servis *BNT* mora dobiti veću finansijsku podršku iz nacionalnog budžeta (do formiranja Fonda za radio-televiziju) za prelazak na digitalno emitovanje. *BNT* mora izraditi akcioni plan s fiksnim rokovima koji garantuje uspješan prelazak.
- Treba izraditi, na nivou Vlade, jasan akcioni plan za prijelazni tehnološki period, te planirati potrebne investicijske obaveze i finansijska sredstva.
- Odgovorne Vladine institucije moraju svojom politikom ohrabriti razvoj ne samo digitalnog zemaljskog TV-emitovanja (DVB-T-a) već i cjelokupne televizijske distribucije (direktnog satelitskog emitovanja, kablovske televizije, interneta i mobilnog emitovanja).
- SAITC mora izraditi detaljne planove za paralelno uvođenje mobilnog sistema DVB-H.
- U toku tehnološke konverzije, mediji moraju potaknuti rješenja koja daju mogućnost veće interaktivnosti.
- Potrebno je hitno obučiti specijaliste koji će biti sposobni izvesti prelazak na digitalno emitovanje i garantovati kvalitetan rad nove tehnologije. Ova obuka se može organizovati interno, u samim medijima, kroz ciljane subvencije.

3. Javni televizijski servisi

- Treba prilagoditi programske šeme stvarnim očekivanjima od javnih servisa (potrebno je istražiti očekivanja publike u odnosu na karakter sadržaja u interesu javnosti); digitalizacija ne smije biti cilj sam po sebi, već mora odgovoriti na stvarne potrebe.
- Treba povećati finansiranje produkcije sadržaja orijentisanih prema javnosti.
- Treba prilagoditi programe, u najvećoj mogućoj mjeri, promjenama u potrošačkim navikama i novim platformama za distribuciju koje su rezultat digitalizacije.
- Cilj ukupne programske politike mora biti vraćanje povjerenja gledalaca u vrijednosti javne komunikacije.
- Treba osigurati veću raznolikost programa, između ostalog, poticanjem pokretanja novih tematskih kanala.
- Mora se razriješiti sukob između mogućnosti pokretanja novih digitalnih kanala i nedostatka sredstava za kvalitetan program tako što će se potaknuti ulazak na tržište više emitera koji vrše funkcije u interesu javnosti.
- Na kraju, ali ne i najmanje važno, komercijalni emiteri se isto tako moraju potaknuti da proizvode više emisija u interesu javnosti. Sadržaj orijentisan ka zadovoljavanju interesa javnosti ne treba ostati monopol *BNT-a*. Komercijalni emiteri se moraju uvjeriti da investiranjem u kvalitetan sadržaj mogu povećati simbolični kapital, a time i prestiž kanala.

Aneksi

Aneks 1

Zakon o radio-televiziji (1998), od Čl. 32 do Čl. 33 (nadležnosti Vijeće za elektronske medije):

- da vrši nadgledanje nad djelatnostima emitovanja radio-televizijskih emitera;

- da bira i smjenjuje generalne direktore *BNR-a* i *BNT-a*;
- da potvrđuje, na prijedlog generalnih direktora, članove Upravnih odbora *BNR-a* i *BNT-a*;
- da daje mišljenje o nacrtu državnog budžeta u odnosu na subvencije za *BNR* i *BNT*;
- da organizuje izdavanje dozvola i registraciju radio-televizijskih emitera;
- da vrši nadgledanje u odnosu na zaštitu potrošačkih prava;
- da vrši nadgledanje u odnosu na tehnički kvalitet emisija i programa.

Aneks 2

Zakon o elektronskim komunikacijama (2007), iz Poglavlja 4, Odjeljka 2, Čl. 30 (nadležnosti Regulatorne komisije za komunikacije):

- da prikuplja i podnosi CEM-u informacije o potrebnim tehničkim parametrima za emitovanje putem zemaljskog odašiljača radio-televizijskih programa do naseljenog centra ili funkcionalne regije kako odredi Vijeće za elektronske medije ili do cijele teritorije Republike Bugarske, uključujući nedodijeljene radiofrekvencije, dopuštenu snagu prijenosa, moguće tačke prijenosa, kao i druge tehničke informacije po potrebi;
- da obavlja funkcije nacionalne organizacije za standardizaciju pred Evropskim institutom za standarde u telekomunikacijama (ETSI) i da učestvuje u radu odbora za tehničku standardizaciju u Republici Bugarskoj koji se bave elektronskim komunikacijama;
- da dodjeljuje, mijenja, dopunjuje, suspenduje, ukida i oduzima dozvole za bavljenje telekomunikacijskim aktivnostima;
- da provodi javne rasprave, konsultacije i ankete javnog mnjenja u slučajevima i uz procedure predviđene zakonom.

Aneks 3

Zakon o radio-televiziji (1998), Čl. 6, Stav 3 (obaveze javnih radio i televizijskih servisa):

1. omogućiti emitovanje političkih, poslovnih, kulturnih, naučnih, obrazovnih i drugih društveno značajnih informacija;
2. dati pristup nacionalnim i globalnim kulturnim vrijednostima i popularizovati naučna i tehnička dostignuća kroz emitovanje bugarskih i stranih obrazovnih i kulturnih programa koji se obraćaju svim starosnim grupama;
3. osigurati, kroz svoju programsku politiku, zaštitu nacionalnih interesa, univerzalnih ljudskih kulturnih vrijednosti, nacionalne nauke, obrazovanja i kulture svih građana Bugarske, bez obzira na njihov etnički identitet;
4. potaknuti stvaranje radova bugarskih autora;
5. potaknuti bugarske reproduktivne umjetnosti.

Aneks 4

Zakon o radio-televiziji (1998), Čl. 7 (zahtjevi u pogledu programa koje nude nacionalni javni radio-televizijski servisi):

1. osigurati programe za sve građane Republike Bugarske;
2. pomoći u razvoju i popularizaciji bugarske kulture i bugarskog jezika, kao i kulture i jezika građana u skladu s njihovim etničkim identitetom;

Orlin Spassov "Javni televizijski servis u Bugarskoj na kraju analognog doba" („Public Service Television in Bulgaria at the End of the Analog Age”) u Sükösd Miklós (ed.), *Public Service Television in the Digital Age: Strategies and Opportunities in Five South- East European Countries*. Mediacentar Sarajevo, 2008 (Forthcoming).

3. dati pristup nacionalnom i evropskom kulturnom naslijeđu kroz svoje programe;
4. uvrstiti informativne, obrazovne i zabavne emisije u svoje programe;
5. primjenjivati nove informacione tehnologije;
6. reflektovati raznolikost ideja i uvjerenja u društvu kroz pluralizam stajališta u svakoj emisiji s vijestima i aktuelnostima o političkim i poslovnim temama;
7. njegovati međusobno razumijevanje i toleranciju u odnosima među ljudima;
8. dati građanima mogućnost da se upoznaju sa zvaničnim stavovima države o važnim pitanjima javnog života.

Sa engleskog prevela: Kanita Halilović